AKEN

EDMUND GRIFFITHS
Stalini teine tulemine. Uus Vene "patriotism" ja salatõdede otsing

Tõtt-öelda enamiku inimeste maitse jaoks ülistati Stalinit juba ta elu ajal niigi ekstravagantselt, kuid tundub, et isegi tema isikukultuse tipus ei tulnud kellelegi pähe iseloomustada "rahvaste isa" niisuguste väljenditega, nagu teeb seda 1999. aastal ilmunud artiklis Aleksandr Sergejev: "Ta oli võimu kehastus ja see oli muutnud ta Ettehoolde Vasaraks, mis on pandud valmis viimsepäevalahinguks." Mitte et Stalin oleks taotlenud võimu isekatel põhjustel: "Stalinile," kirjutab Sergejev, "oli võim vajalik ja vältimatu tingimus selleks, et viia täide hiiglaslik ajalooline ülesanne, mille kõrgeimad, taevased jõud olid Venemaale andnud juba enne Rjurikuid, enne slaavlasi, enne sküüte, kui inimajalugu polnud veel alanudki … Pühendatud nägid tema riigis Paradiisi, kehastunud harmoonia ja ilu arhetüüpset võrdkuju. Taevasse sirutuvad raketid ja kirikukuplid, mis osutasid universumi piiri taga peituva Absoluutse Valguse punkti suunas, olid kosmilisele tuulele vastu seilavate tuleviku taevalaevade majakad." Ja Sergejev ei taha jätta oma kangelast üksnes mineviku hõlma: "Räägitakse, et kui Stalingradi lähedal Volgamaa stepis kõrv vastu maad suruda, võib kuulda tema samme. Võib-olla on Stalin juba meie seas. Keegi ei tea, millise kuju ta oma uues kehastuses võtab või mida ta praegu teeb: kas rändab Vologda pühades metsades, palvetab mõnes hüljatud kloostris või lõgistab automaadiriivi. Neid asju ei ole meile teada antud. Aga see ei muuda veel vähem tajutavaks tunnet, et Juht on lähedal. Ja jälle, koos miljonite inimestega, kes ootavad tema saabumist, me kordame nagu loitsu: ta on tulekul, ta on lähedal, ta tuleb tagasi."

Pärast surma jäi *divus* Stalin kommunistliku partei poolt küll jumalikustamata, kuid teine Stalini-kultus Venemaa ajaloos üritab nüüd esimest kõigest väest üle trumbata.

Sergejevi artikkel ilmus ajalehes *Zavtra*, mis oma sajatuhandelise tiraažiga on Vene mõjukamaid nädalalehti. Viis aastat hiljem andis sama väljaanne oma esikülje Andrei Fefelovi käsutusse, et see saaks võidukalt kirjutada: "Pärast roiutavat ööpeatust jõnksatas Vene ajaloo kiirrong kergelt ja alustas aegamisi, otsekui vastu tahtmist oma tasast liikumist. Vedrude ragisedes, iga minutiga ikka enam ja enam kiirust lisades murrab rong endale teed läbi pimeduse, kaevub Tuleviku kosmilisse lumetormi. Rongi juhib salapärane vedurijuht. Tema kuju, munder ja vormimüts

Edmond Griffiths, Stalin: the second coming. The new Russian "patriotism" and the search for hidden truths. ***Times Literary Supplement*****, 30.01.2009.**

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

viker 6 2009.pmd 78 6/15/2009, 12:34 PM

on meile kõigile nii tuttavad, et see teeb lausa haiget, nii tuttavad, et tahaks lausa nutta. Kas see on tõesti tema? Jah. Stalin on tagasi."

(Andestagu lugeja need pikad tsitaadid, aga seda materjali on raske usutavalt refereerida.)

Fefeloviga tuleb nõustuda: Stalin on tõesti taas soosingusse tõusnud ja seda niisugusel moel, mida kümme või viisteist aastat tagasi olnuks raske ette kujutada. 2003. aasta lõpul, natuke rohkem kui viiskümmend aastat pärast Stalini surma, tuli peamine Kremli-meelne partei Ühtne Venemaa välja valimisplakatiga, mille pildimontaažis generalissimus figureeris ühena Vene minevikukangelastest. Stalini saavutused vähemalt sõjaväejuhina on vaikselt ajalooõpikutes taas oma koha leidnud. Pensionärid ei saa enam valitsusele vastuseisu avaldada sellega, et lähevad rongkäigule Jossif Vissarionovitši portreede all; ja noored kapitalismivastased, kes skandeerivad "Meil on uus reformiplaan: Stalin, Beria, Gulag!", ei šokeeri enam nii palju, kui sooviksid. 2008. aasta detsembris telejaama Rossija korraldatud suures rahvaküsitluses, mis pidi selgitama välja Vene ajaloo "kõige hinnatuma, silmapaistvama ja sümboolsema isiksuse", tuli Stalin kolmandaks (esimese koha sai Aleksander Nevski).

Stalini tagasitulek on kõigest üks märk suunast, kuhu on arenemas ametlik Vene "patriotism". See on stalinism ilma leninismita, ilma marksismita ja ilma revolutsioonita; Stalinis nähakse juhti, kellel sisuliselt õnnestus säilitada see Vene impeerium, mida teised bolševikud olid üritanud lammutada. Kõigepealt hakkasid sedasorti "patriotismi" viljelema need, keda 1990. aastatel nimetati "leppimatuks opositsiooniks". Gennadi Zjuganov, kes on juhtinud Venemaa Föderatsiooni Kommunistlikku Parteid alates selle legaliseerimisest 1993, kutsus 1996 üles moodustama "kommunistliku" vasakpoolsuse, õigeuskliku parempoolsuse ja "imperiaalse" tsentri baasil ühinenud opositsiooni. Zjuganov on kirjutanud, et "impeerium on Vene riigi arengu ajalooliselt ja geopoliitiliselt tingitud vorm", ning ülistanud "Vene riigi idee sajanditevanust pärandit … ajaloolist liikumist Roomast Bütsantsi kaudu Moskvani". Hiljuti on ta osutanud dünastilistele reeglitele, mis ei lubanud tsaaril vabalt võõrandada kroonile kuuluvat maad, kui tõendile sellest, et eraomand on Vene traditsioonile võõras. (Zjuganovi harvad aupaklikud kummardused Lenini poole – kes polnud just tuntud tsaari või Venemaa Bütsantsi-pärandi imetlejana – tunduvad kuuluvat nüüdisaja poliitikaelu kõige õõnsamate rituaalide hulka.)

Paljud neist ideedest ei ole tagasiviidavad millelegi nõukogudeaegsele, küll aga emigrantlike mõtlejate poolt 1920. aastatel väljatöötatud "euraaslusele". Euraaslased, kelle hulka kuulusid säärased silmapaistvad kujud nagu keeleteadlane Nikolai Trubetskoi ja muusikateadlane Pjotr Suvtšinski,[1] käsitasid mongoli vallutusi ja järgnenud *Pax Mongolica*'t kui Vene ajaloole aluse pannud perioodi, kui ajastut, mil varajane Venemaa kujunes eriliseks "Euraasia tsivilisatsiooniks". Nad põlgasid

[1] Ka Pierre Souvtchinsky (1892–1982).

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

viker 6 2009.pmd 79 6/15/2009, 12:34 PM

ära katsed jäljendada Lääne-Euroopa "rooma-germaani tsivilisatsiooni" ja väitsid, et selle asemel peaks Venemaa kultiveerima omaenda "euraasialikke" traditsioone – mitte sellepärast, et need oleksid kuidagi loomu poolest paremad kui teiste tsivilisatsioonide traditsioonid, vaid sellepärast, et need on kooskõlas Venemaa "sümfoonilise isiksusega"[2]. Euraaslik majandusgeograaf Pjotr Savitski käsitles Peeter Suure eelset Venemaad harmoonilise ja õiglase ühiskonnana, mis oli pääsenud Lääne kapitalismi egoismist (Briti lugejatele meenutab see John Ruskini ja teiste keskajakultust). Euraaslust selle algsel, emigrantlikul kujul ei esinda tänapäeva Venemaal enam keegi, aga sellest on saanud varamu, kust Vene "patrioodid" vabalt ideesid ammutavad.

Uue Vene "patriotismi" määravaks tunnuseks, millesse saab lülitada euraaslikke elemente, on kõige värvikamad konspiratsiooniteooriad, mis selles vohavad. Selles suhtes esinduslik kuju on Konstantin Petrov, endine Nõukogude kosmoselendude juhtimiskeskuse ülema asetäitja, kes nüüd juhib väikest Kontseptuaalset Parteid Ühinemine (mis sai 2003. aasta riigiduumavalimistel rohkem kui 700 000 häält). See rühmitus pidas näiteks nüüd juba hingusele läinud telesaadet "Kuklõ" ("Pehmete ja karvaste" vene variant) kodeeritud sõnumite süsteemiks "ülemaailmse vandenõu" teenistuses, millele on pannud aluse muistsed Egiptuse preestrid ja mis praegu baseerub Šveitsis. Rühmitus on avaldanud brošüüre *zombi*-ohust, artikleid, mis käsitlevad võluva nimega "Piisavalt Üldist Juhtimisteooriat", uurimusi "Meistrist ja Margaritast" ja "Maatriksist" ning (mõistagi) arvukalt kirjatöid, kus kiidetakse Stalinit kui üht vähestest juhtidest, kes mõistis, mida teha.

Võib-olla tähtsaim kuju selle punapruuni "patriotismi" tekkes ja juurdumises on olnud Aleksandr Prohhanov, *Zavtra* toimetaja ja viljakas romaanikirjanik. Mullu seitsmekümnendat sünnipäeva tähistanud Prohhanov avaldas esimese jutukogu 1971. aastal; kuid alles järgmisel aastakümnel pani ta oma mainele aluse mitmete ajakirjanduslike reportaažidega Afganistanist, teenides endale hüüdnime "kindralstaabi ööbik". Samal ajal avaldas ta romaane, mis käsitlesid Afganistani ja teisi Kolmanda Maailma konflikte, näiteks "Sõjakunstniku visandid" (1989), ning Afganistani teema juurde on ta tagasi pöördunud raamatus "Palee" (1994) jt. Vähemalt selles viimases raamatus meenutab tema kõnetoon Kiplingit: autori poolehoid kuulub petetud Vene sõdurile, kes on takerdunud neisse kaugetesse konfliktidesse, mitte aga kodus istuvatele poliitikutele ega tingimata ka sõjamissioonile kui sellisele. Samasuguses laadis on välja peetud "Tšetšeeni bluus" (1998) ja teised teosed. Nõukogude Liidu lagunedes säilitas Prohhanov sõprussidemed mitmete sõjaväelastega. Ta aitas kindral Albert Makašovi tolle edutus katses saada Venemaa presidendiks; ja koostas dokumendi "Rahvale" (Slovo k narodu) ning oli üks sellele allakirjutanutest – seda peetakse 1991. aasta kaootilise

[2] Viide vene euraasliku usufilosoofi Lev Karsavini (1882–1952) vastavale kontseptsioonile. *Toim.*

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

viker 6 2009.pmd 80 6/15/2009, 12:34 PM

Augustiputši manifestiks. Prohhanovi lähedane kaaslane Vladimir Bondarenko on kirjutanud, et "kui mõnel ta sõpradest oli alaväärsuskompleks, kadeduskompleks või auahnuskompleks, siis Prohhanovil oli oma kompleks: sõjalis-tööstuslik kompleks".

Romaanikirjanikuna on Prohhanov kõige huvitavam seal, kus ta esitab fiktsionaliseeritud käsitlusi Venemaa pealinnas asetleidvatest sündmustest. Eriti "Härra Heksogeen" (2002) saavutas sellega skandaalset edu, pälvides tähtsa kirjandusauhinna (Rahvuslik Bestseller) ning võites lugejaid kaugel väljaspool punapruunide ringi. Romaani kangelaseks on endine KGB ohvitser, kes on läinud erru ja hulbib sihitult 1990. aastate lõpu Moskvas. Endised kolleegid tõmbavad ta vandenõusse, mille eesmärk on kõrvaldada võimult haige president ("Iidol") ja teha tema järglaseks Kremlis oma protežee "Valitu". Romaanis mängitakse läbi mitmeid tuntud konspiratsiooniteooriaid: seksiskandaali, mis viis tülika peaprokuröri Juri Skuratovi tagandamisele, esitatakse lõksuna ning vandenõulased korraldavad Moskvas ja Volgodonskis pommiplahvatusi, mis andsid Vladimir Putinile võimaluse näidata tugevat kätt. Kuid "Härra Heksogeen" on midagi enamat kui poleemiline võtmeromaan. Peategelane küsib nõu hullumeelselt õigeusuprohvetilt, kes tahab saada enesetapupommitajaks, fantaseerib kord Lenini, kord Stalini ülestõusmise üle ja avastab, et saade "Kuklõ" on omamoodi elektrooniline *voodoo*, millega manipuleeritakse tulevikku. Ta hakkab oma kaasvandenõulastes kahtlema ning mõttes arendama hämmastavat hulka alternatiivseid konspiratsiooniteooriaid selle kohta, mis võiksid olla nende tõelised eesmärgid. Romaanis jääb paljugi lahtiseks: "vandenõulastest" lihtsalt vabanetakse veel ühe pommiplahvatuse abil, mille taga on üks veelgi sügavam hämarate eesmärkidega vandenõu. Prohhanovi teistes romaanides, eriti "Impeeriumi viimases sõduris" (2003), avalduvad samasugused omadused: eesmärgiks ei ole mitte niivõrd esitada sündmustest üht konkreetset versiooni kui illustreerida teatavat maailmanägemisviisi.

Termin "vandenõuteooria" ei ole siinkohal eriti informatiivne, kas või juba sellepärast, et kõlab rohkem sõimusõna kui analüütilise mõistena. (Tegelikult on ju väga vähestel inimestel avaliku elu kohta teooriaid, mis ei oleks "vandenõuteooriad".)

Pigem võib selle tunnusomaduse, mis iseloomustab nii Prohhanovi romaane kui ka Venemaa "patriootilise" mõtte põhiosa, kokku võtta sõnasse "esoterism". See tähendab eeldust, et maailma kohta leidub peidetud tõdesid, mis on teada ainult asjassepühendatutele ning mis valgustamata masside eest jäävad hoolikalt varjatuks. See seletab palavikulist intensiivsust, millega Vene "patriootiline" opositsioon armastab lahata ajalehereportaaže ja eriti telesaateid; ja sedagi, miks sündmustele nii sageli omistatakse risti vastupidine tähendus kui see, mis neil paistab olevat. Samasugust esoteerilist mõttelaadi võib kohata ka mõnede Lääne vandenõuteoreetikute juures, kuigi teemad on loomulikult teised. Atentaat president Kennedyle ei paku Vene "patriootidele" erilist huvi ja "tõelise 9/11" laadis ideed ei saa köita neid, kes arvavad nagu Prohhanov, et "samamoodi

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

viker 6 2009.pmd 81 6/15/2009, 12:34 PM

hävitati Paabeli torn. Boeingite sööst pilvelõhkujatesse seadis jalule maailma tasakaalu, mis oli Ameerika pattude raskuse all paigast nihkunud".

Motiivid, mis tõukasid Vene opositsioonilisi mõtlejaid 1990. aastatel esoterismi, on piisavalt läbipaistvad. Tegu oli inimestega, kelle jaoks Nõukogude Liidu kokkukukkumine tähendas enneolematut katastroofi – pealegi veel ise põhjustatud katastroofi. Mõned Saksa parempoolsed olid pidanud vajalikuks kokku luuletada teooria "noahoobist selga", et seletada 1918. aasta lüüasaamist; NSVL aga lagunes peaaegu püssipauguta. Nõukogude Liidu kokkukukkumine toimus põhiseaduslikku korda järgides, Mihhail Gorbatšovi poliitikat oli kahel kongressil toetanud valitseva partei ülekaalukas enamus. Ainus katse lagunemist peatada oli Augustiputš, mille ilmekas läbikukkumine andis Boriss Jeltsinile võimaluse kommunistlik partei keelustada. Neid, kes igatsesid tagasipöördumist nõukogude minevikku, halvas 1990. aastatel ebakindlus: valitsusvõim, mille restaureerimist nad igatsesid, oligi ju ise asunud õõnestama ühiskonda, milles nad olid tundnud end mugavalt ja väärtuslikuna. Siit tekkinud dilemma meenutab väga üht teoloogilist küsimust. Miks lubab head tahtev jumalus kurjuse olemasolu? Miks lubas head tahtev poliitbüroo Nõukogude Liidu kokkukukkumist? Nii mõnedki on andnud mõlemale küsimusele ühesuguse vastuse: sellepärast, et kurjad jõud on tulnud meie sekka ja nende võim on suur.

*

Prohhanov ja teised on käinud tuttavat rada, mida tallasid juba gnostilised esoteerikud meie ajaarvamise esimestel sajanditel, jõudes kurjuse probleemi juurest kosmoloogilisse dualismi: kurjus on olemas sellepärast, et universumis peitub kuri jõud. Lisaks on siin tegu erilist liiki dualismiga, mis samuti ühendab tänapäeva Vene esoteerikuid nende kaugete gnostikutest eelkäijatega: kurjus ei ole lihtsalt üks jõud teiste seas, vaid lausa valitsev jõud. "Konspiratsioon" tähendab paratamatult enda kinnimätsimist – eksoteerilise võltsreaalsuse loomist ja ülalhoidmist, mille lõksu inimesed püütakse. Maailm ei ole selline, nagu meile räägitakse; iga pealtnäha healoomuline figuur on tegelikult maskeering "autoriteetidele" (selle vasteks gnostilises literatuuris on kreeka sõna *exousiai*); kõik avalikkusele mõeldud varilood tuleb kõrvale heita või ümber pöörata – nii nagu mõned gnostikud pöörasid pea peale pattulangemise loo ja avastasid, et madu oli hoopis tõelise Jumala saadik, kes sokutati võltsloomise aeda, et relvastada lõksu langenud Aadamat "hea ja kurja tundmisega". Just täpselt samasuguse esoteerilise manöövri tulemusel on punapruunid hakanud kummardama Stalinit. 1980. aastate lõpul ja 1990ndate algul apelleerisid Gorbatšov ja tema toetajad küll Hruštšovi, Buhharini, Lenini ja menševike pärandile, Jeltsin Vene liberalismile ja vahetevahel ka tsarismile. Peaaegu ainus kuju, keda erinevad perestroika ja demokraatia "autoriteedid" üksmeelselt taunisid, oli Stalin – ning nõnda omandas ta ümberpööramise teel unikaalse puhtuse aura.

Kui Stalinist sai Vene patriotismi põlatud päästja ja "kannatav teener", siis tekkis ka vajadus avastada tema esoteeriline õpetus – Stalini perioodi tõeline sisemi-

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

viker 6 2009.pmd 82 6/15/2009, 12:34 PM

ne tähendus, mille jaoks marksism-leninism sai muidugi olla vaid avalikkusele mõeldud varilugu. Üks, üsna jämedakoeline variant sellest ongi eespool mainitud "patriootiline" või "euraaslik" Stalin: sisim tähendus seisnes Vene Impeeriumi või "Vene riigi idee" säilitamises. (See on järjekordne ümberhinnang seoses arusaamaga, et Stalin oli "patriootlikum" kui teised bolševikud: positiivsena käisid selle välja mõned emigrandid 1920. aastatel, negatiivsena võtsid selle üle Trotski ja ta kaaskondlased ning nüüd esineb see taas kord positiivsel kujul.) Prohhanovi tõlgendus on ideoloogiliselt ambitsioonikam. Tema on stalinismi sisima eesmärgina välja pakkunud "ühisüritust" 19. sajandi filosoofi Nikolai Fjodorovi mõttes, kes kutsus inimkonda üles ühendama oma jõupingutused, et leida viis, kuidas äratada ellu surnud (ja asustada nad teistele planeetidele).[3] Prohhanov on kirjutanud: "Kommunism ei ole mingi hiiglaslik lapitekk, mille alla kogu inimkond magama võiks heita. See ei ole masin, mis annab lõpmatul hulgal kaupu. See ei ole lööktööliste autahvel. See on surma lüüasaamine. Nõukogude futuroloogia ja nõukogude tehnokraatliku mõtte kogu paatos oli suunatud "surematuse eliksiiri" loomisele."

Prohhanovi esoteerilise fjodorovismi veetluse üks põhjusi on kahtlemata selles, et see säilitab nõukogude mõtlemisele nii iseloomuliku orientatsiooni "hiilgavale" tulevikule. Nüüdisaegne vene esoterism lahkneb gnostilisest esoterismist suurema vajadusega ajaloolise konkreetsuse järele. Katastroof, mille tagajärjel üksikud valgussädemed on langenud võltsmaailma vangistusse, ei toimunud mingil hämaral algajal enne Eedeni aeda: see on aset leidnud inimajaloos ja viimati juhtus see 1991. aastal. Seetõttu võivad "autoriteedid" esineda ka inimese kujul. Siinkohal paljastub vene esoterismi sugulus kahe esoteerilise ajalootõlgendusega, mis varasematel aegadel on Euroopas katkuna levinud: nõiajahtide ja antisemitismiga. Mõlemal juhul seletati kurjuse olemasolu kujuteldava vandenõuga, olgu see siis seotud üleloomulikuga või mitte. Reginald Scot oligi piisavalt nutikas, et osutada oma 1584. aasta nõiajahivastases traktaadis "The Discoverie of Witchcraft", et tema nõiaküttidest kaasaegsed jagavad seisukohta, mis on väga lähedal kosmoloogilisele dualismile või – nagu ta poleemiliselt märgib – läheb sellest isegi kaugemale: "markionistid tunnistasid üht Jumalat heade asjade autorina ja teist kurja kehtestajana: aga nemad teevad kuradist lausa jumala." (Scot küll lihtsustab Markioni gnostitsismi, aga tema väite tuuma see ei muuda.) Antisemitismis avaldub täpselt samasugune struktuur, vähemalt selle moodsas kujus, mida esindavad "Siioni

[3] Nikolai Fjodorov (1828–1903) oli vene religioosne filosoof, vene kosmismi rajajaid ja 20. sajandi transhumanistlike ideede eelkäijaid, kelle esindavaim teosteväljaanne kandis pealkirja "Filosofija obštšego dela" (*ca* Ühisürituse filosoofia; 1906/1913). Kosmistlike ideede arengust nõukogude võimu algajal ja 1920. aastatel vt nt: R. K r u u s, Märkmeid revolutsioonijärgsest vene nõukogude kirjandusest. I. Biokosmism. Rmt-s: Sõna, 6. Tallinn, 1983, lk 58–73. *Toim.*

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

viker 6 2009.pmd 83 6/15/2009, 12:34 PM

tarkade protokollid" (keskaegse Euroopa religioosne judeofoobia, mis on suubunud moodsasse antisemitismi, ei pruugi tingimata säärast vandenõusüüdistust sisaldada). Ja võrdlus nõiajahtidega, mille puhul konspiratiivset rühma ei olnud tegelikult ju olemaski, näitab, kui asjatu on üritada seletada antisemitismi reaktsioonina tegudele, mida on võinud sooritada üksikud juudid, juutide grupid või viimasel ajal Iisraeli riik. (Mis mõistagi veel tingimata ei tähenda, et selle riigi tegusid tuleks heaks kiita.)

Uuemal ajal, kui "Malleus maleficarumit" loetakse kurioosumina, kui üldse, ja kui isegi hirm vabamüürluse ees on omandanud ajaloolise eksootika hõngu, on antisemiitlik müüt "ülemaailmsest juudi vandenõust" jäänud püsima musternäitena ajaloosündmustele rakendatud esoterismist. Mitte kõik esoteerikud ei ole antisemiidid ja mitte kõik esoteerilised ajalootõlgendused ei sisalda antisemitismi. Aga need, kes tahavad seletada kurjuse ilminguks peetavaid sündmusi asjassepühendatute salarühmituse mahhinatsioonidega, leiavad end varem või hiljem kokkupuutes antisemitismiga – ammu tekkinud ja ülimalt juurdunud kirjutiste- ja uskumustekogumiga, mille loogika sobib täielikult nende enda omaga. Seetõttu pole imestada, et antisemiitlikud motiivid on vene esoteeriliste kirjutiste, sh Prohhanovi tööde reeglipäraseks osaks. Ja selle esoteristliku loogika seisukohalt ei ole ka üllatav, et tänapäeva vene antisemitism avaldub pigem vandenõu- kui rassiteooriana: enamik vene antisemiite (küll mitte *skinhead*'ide tiiva esindajad) oleksid arvatavasti koos Prohhanoviga seda meelt, et leidub mitmeid üksikjuute, võib-olla isegi suurel hulgal, kes vandenõus ei osale, – ja mõned neist lükkaksid selle põhjendusega tagasi ka antisemitismi-sildi.

Postsovetlik esoterism tekkis opositsioonis, kuid viimastel aastatel on näha Putini-Medvedevi valitsuse selgeid katseid leida punapruunide toetust. Putin on taastanud vana Nõukogude riigihümni, koos sobilikuks kohendatud sõnadega. Pressi ja ringhäälingu toon on muutunud vähem "liberaalseks" ja rohkem "patriootlikuks". Arutletakse uue "rahvusliku idee" (viimati "suveräänse demokraatia") üle. Mõningaid "oligarhe" (kes juhtumisi on juudi päritolu) on antud 1990. aastatel sooritatud väidetavate finantskuritarvituste eest kohtu alla; tõsiasja üle, et teised "oligarhid" on jäänud vabadusse ja saanud rikkamaks kui varem, eriti pead ei vaevata. Pärast 2004. aasta Beslani kooli tragöödiat tundus, et Putin tahab mõista anda, nagu olnuksid rünnaku taga Ameerika Ühendriigid, vihjates hämaralt (parimas esoteristlikus stiilis), et ta teab rohkem, kui ütleb. Samas kõnes kuulutas ta lahtiütlemist Jeltsini-aegsest arusaamast, et Venemaa on ajalooline rahvusriik, mis on vabanenud "Nõukogude impeeriumist": "Me elame tingimustes, mis kujunesid välja pärast suure ja võimsa riigi kokkukukkumist. Kuid hoolimata kõigist raskustest on meil õnnestunud säilitada selle hiiglase, Nõukogude Liidu tuum. Ja me oleme nimetanud oma uue riigi Venemaa Föderatsiooniks."

"Patrioodid" on neile ahvatluskatsetele reageerinud erinevalt. Prohhanovi enda seisukoht on kõikunud, mõnikord on ta tervitanud Putinit kui päästjat, mõnikord kahtlustanud temas deemonlikku vale-

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

viker 6 2009.pmd 84 6/15/2009, 12:34 PM

prohvetit. Zjuganov ja tema (nime poolest) kommunistlik partei on jäänud opositsiooniliseks, kuigi see opositsioonilisus on muutunud märksa sõbralikumaks ja vähem "leppimatuks" kui Jeltsini aegadel. "Kontseptuaalide" sära on viimastel aastatel avalikkuse silmis tuhmunud, eriti pärast ebaõnnestunult üritatud valimisliitu Sergei Baburiniga (Vene "patriootliku" liikumise veteraniga, kes on avaldanud oma imetlust Jean-Marie Le Peni ja Serbia natsionalistliku poliitiku Vojislav Šešelji vastu), ning näib, et nad on otsustanud võtta mõõdukalt toetava hoiaku. Aleksandr Duginist, "uuseuraaslikust" popfilosoofist, kes kunagi ülistas "üht ja jagamatut revolutsiooni teispool "parempoolsust" ja "vasakpoolsust", Kolmanda Rooma – Kolmanda Reichi – Kolmanda Internatsionaali dialektilises triaadis", on saanud Kremli entusiastlik kaitsja "atlantilise" ohu – Ukraina-stiilis oranži revolutsiooni vastu. (Dugin on Vene "patriootidest" kõige õpetatum ja kindlasti kõige paremini tuttav nende poliitiliste ja teoloogiliste eelkäijatega, aga tema esoterism – mida on mõjutanud René Guénon – meenutab sageli eklektilist kirjanduslikku mängu; postsovetliku esoteerilise maailmavaate väljendusena on ta kirjutised vähem esinduslikud kui Prohhanovi omad.) Punkkirjanik Eduard Limonov, Dugini kunagine liitlane Natsionaalbolševistlikus Parteis, on vahepeal liikunud teises suunas ja hakanud läänemeelsete liberaalide liitlaseks Putini – tema silmis diktaatorliku – režiimi vastu. Seetõttu võibki Moskvas liberaalide demonstratsioonidel näha kummalist vaatepilti: NBP punaseid parteilippe, kus natsilipu haakrist on lihtsalt asendatud sirbi ja vasaraga.

Selle loo kirjutamise ajal, kui naftahindade langus ähvardab teha lõpu poliitilise rahu perioodile, mida Vene eliit sai nautida energiabuumi ajal, võib muutuda teravaks küsimus, kas valitsus suudab oma veetlust "patriootide" silmis säilitada. Ajalooline kogemus viib süngele järeldusele: kui tahad tõestada, et sa pole nõid, siis parim viis selleks on mõne nõia põletamine.

Inglise keelest tõlkinud Märt Väljataga

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

viker 6 2009.pmd 85 6/15/2009, 12:34 PM